

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, професора,
декана факультету туризму Карпанського національного університету імені
Василя Стефаника

Володимира Степановича ВЕЛИКОЧИЯ

на дисертацію Святослава Миколайовича Ніколаєва

«ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ГОРБОВОГО
(1899–1984)», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

1. Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження С.М. Ніколаєва зумовлена сучасними тенденціями розвитку історичної науки, які характеризуються посиленням уваги до персоналістики та біографістики як важливих напрямів історичного пізнання. Вивчення життєвого шляху окремих особистостей дає можливість не лише реконструювати їхню індивідуальну біографію, а й глибше зрозуміти суспільно-політичні процеси певної історичної епохи, механізми функціонування політичних інституцій та громадських рухів. Особливої ваги такі дослідження набувають щодо діячів українського національно-визвольного руху, чия діяльність тривалий час залишалася поза належною увагою науковців або висвітлювалася крізь призму політичних та ідеологічних стереотипів.

У цьому контексті постать Володимира Горбового становить значний науковий інтерес. Його життєвий шлях охопив низку переломних подій української та європейської історії першої половини ХХ ст. Учасник Першої світової війни та старшина Української галицької армії, співорганізатор структур Української військової організації на Долинищині, активний діяч Організації українських націоналістів, адвокат і доктор права, учасник підготовки державотворчих ініціатив 1941 р., в'язень нацистського та радянського режимів – Володимир Горбовий належав до покоління українських політичних діячів, чия діяльність істотно вплинула на розвиток визвольного руху, проте досі не стала предметом спеціального комплексного дослідження.

Актуальність роботи визначається також станом наукової розробки проблеми. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених історії УВО, ОУН та українського націоналістичного руху загалом, відомості про Володимира Горбового залишаються розпорошеними в науковій літературі, спогадах та архівних документах. У більшості досліджень він фігурує лише епізодично – у контексті діяльності ОУН, політичних судових процесів 1930-х рр., подій червня 1941 р. або радянських репресій. Відсутність узагальнювальної наукової праці, присвяченої цій постаті, зумовлює необхідність цілісної реконструкції його громадсько-політичної діяльності та визначення її місця в історії українського визвольного руху.

Наукове значення дисертації полягає також у тому, що вона дає змогу простежити взаємозв'язок між легальними та нелегальними формами українського національного руху в міжвоєнний період, висвітлити роль правничого середовища у формуванні політичної еліти західноукраїнських земель, а також поглибити знання про діяльність українських політичних діячів у складних умовах зміни політичних режимів і державних кордонів.

2. Найбільш вагомі наукові результати дослідження

У дисертації здійснено комплексне дослідження громадсько-політичної діяльності Володимира Горбового впродовж першої половини та другої половини ХХ ст. На основі широкого кола архівних матеріалів, опублікованих документів, мемуарних джерел і наукової літератури автору вдалося реконструювати основні етапи життєвого шляху досліджуваної постаті.

Важливим здобутком роботи є висвітлення процесу формування світоглядних орієнтирів В. Горбового, аналіз його участі в українському націоналістичному русі міжвоєнного періоду, дослідження адвокатської діяльності та ролі у політичних судових процесах над членами ОУН. Автор показав місце діяча в організаційній структурі УВО та ОУН, а також його внесок у вироблення державницьких концепцій українського визвольного руху.

На окрему увагу заслуговує реконструкція діяльності В. Горбового у роки Другої світової війни, його участі в роботі Українського національного комітету та Комісії державного планування, а також аналіз документів, пов'язаних із підготовкою відновлення української державності у 1941 р. Цінним є й висвітлення повоєнного періоду життя діяча, зокрема його арешту, перебування в радянських таборах, боротьби за перегляд незаконного вироку та життєвого шляху після звільнення. Таким чином, дисертація відтворює цілісну картину громадсько-політичної діяльності Володимира Горбового в широкому історичному контексті.

3. Наукова новизна одержаних результатів

У дисертаційній роботі С. Ніколаєва уперше: системно реконструйовано юнацькі роки життя Володимира Горбового; цілісно подано формування діяча в ідейному полі та громадській діяльності, зокрема висвітлено його залученість до формування структури УВО на Долинщині; комплексно висвітлено його професійну діяльність від періоду здобуття освіти до участі у політичних процесах 1930-х рр.; охарактеризовано роль діяча в українському визвольному русі на початковому етапі Другої світової війни (1939–1941 рр.) як керівника Краківського українського комітету у справах біженців, УНК та очільника Комісії Державного планування, покликаній підготувати відновлення Української Держави. Розроблено і представлено періодизацію життя і діяльності Володимира Горбового.

Набули подальшого розвитку дослідження обставин нацистського ув'язнення Володимира Горбового та його впливу на подальшу життєву позицію і діяльність; причин арешту Володимира Горбового у Чехословаччині та перипетій судового процесу у СРСР; перебування діяча в радянських таборах, його протистояння радянській тоталітарній системі; умов життя Володимира Горбового після звільнення з табору та повернення на батьківщину. До наукового обігу введено нові архівні матеріали, що суттєво розширюють джерельну базу дослідження.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Наукові положення, висновки та узагальнення, сформульовані у дисертації, характеризуються належним рівнем аргументованості та достовірності. Автор спирається на значний масив архівних документів,

матеріалів періодики, спогадів та наукових праць, що забезпечує репрезентативність джерельної бази.

Коректне застосування принципів історизму, об'єктивності та науковості, а також використання комплексу загальнонаукових і спеціально-історичних методів дали змогу дисертанту різнобічно і ретельно проаналізувати досліджувану проблему. Логіка викладу матеріалу є послідовною, а висновки випливають із проведеного аналізу джерел та літератури.

Достовірність результатів підтверджується апробацією основних положень дослідження у наукових публікаціях та виступах на наукових конференціях. Висновки до розділів та загальні повною мірою відображають зміст дисертаційної роботи.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Результати дисертації мають помітне значення для розвитку сучасної української історичної науки. Вони доповнюють наукові знання про український національно-визвольний рух, діяльність УВО та ОУН, історію української адвокатури, а також про функціонування репресивних систем ХХ ст.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її матеріалів під час підготовки узагальнювальних праць з історії України, регіональної історії Прикарпаття, історії українського націоналістичного руху та політичної біографістики. Висновки дослідження можуть бути використані у викладанні нормативних та вибіркового освітніх компонентів історичного, правничого та суспільствознавчого спрямування у закладах вищої освіти.

6. Рекомендації щодо використання результатів дослідження

Матеріали дисертації можуть бути використані в подальших наукових дослідженнях з історії українського націоналістичного руху, історії української політичної еміграції, біографістики, історії української адвокатури та репресивної політики тоталітарних режимів. Вони також становлять інтерес для краєзнавчих студій, музейної та меморіальної діяльності, підготовки навчальних і навчально-методичних видань.

7. Оцінка структури, змісту та завершеності дисертації

Дисертація характеризується продуманою структурою та логічною побудовою. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Така структура відповідає поставленій меті та забезпечує послідовне розкриття теми дослідження.

У першому розділі дисертації «Історіографія, джерела та методологія дослідження» автор здійснив ґрунтовний аналіз стану наукової розробки проблеми, виокремивши основні напрями вивчення життєвого шляху та діяльності В. Горбового в українській і зарубіжній історіографії. Дисертант показав рівень дослідженості окремих аспектів його біографії та виявив наявні прогалини у висвітленні цієї постаті. Значну увагу приділено характеристиці джерельної бази, основу якої становлять архівні документи, матеріали періодичної преси, мемуарна література та опубліковані збірники документів. Проаналізовано інформаційний потенціал різних груп джерел та окреслено можливості їх використання для реконструкції громадсько-політичної

діяльності діяча. Водночас автор обґрунтував методологічні засади дослідження, розкривши значення біографічного, просопографічного та соціокультурного підходів. Сукупність застосованих принципів і методів, на нашу думку, забезпечила належний рівень наукової достовірності та комплексності проведеного дослідження.

Другий розділ «Формування світогляду» присвячено процесу становлення особистості В. Горбового від дитячих і юнацьких років до його активного включення в український націоналістичний рух міжвоєнного періоду. Автор простежив вплив родинного середовища, освітніх інституцій та суспільно-політичної атмосфери Галичини на формування його світоглядних переконань. Певну увагу приділено участі В. Горбового у Першій світовій війні та Українській галицькій армії, що стали важливими чинниками його політичного та національного самовизначення. У розділі розкривається його роль у діяльності Української військової організації та Організації українських націоналістів, охарактеризовано участь у розбудові підпільної мережі на Долиниці. Окремо проаналізовано навчання В. Горбового у Празі, здобуття юридичної освіти та початок адвокатської діяльності. Тут зауважимо, що дисертант уникнув помилки, яку часто роблять молоді дослідники, ідентифікуючи ступінь доктора права в українських адвокатів ХІХ – першої половини ХХ ст. з науковим ступенем доктора юридичних наук. Бо ж ступінь доктора права присвоювався за здані іспити, а не за глибокі наукові дослідження у царині юриспруденції. Водночас у цьому розділі переконливо показано поєднання професійної правничої кар'єри з активною громадсько-політичною роботою в українському національному середовищі.

У третьому розділі «Діяльність у роки Другої світової війни» розглянуто участь В. Горбового в українському політичному житті напередодні та на початковому етапі німецько-радянської війни. Автор висвітлив його діяльність у Кракові, зокрема роботу на посаді керівника Українського комітету у справах біженців, а також участь у керівних структурах ОУН. Важливе місце відведено аналізу ролі В. Горбового у підготовці документів, пов'язаних із проголошенням української державності влітку 1941 р., та його діяльності в Комісії державного планування. Дисертант показав особливості його політичних поглядів, які поєднували державницьке мислення, правничий підхід і прагнення до відновлення незалежної України. Значну увагу приділено обставинам конфлікту між українським національним рухом та нацистською владою. У підсумку автор реконструював історію арешту В. Горбового, його перебування в нацистському ув'язненні та вплив цих подій на подальшу життєву позицію діяча.

Четвертий розділ «Повоєнний період діяльності» присвячено одному із найменш вивчених етапів життя В. Горбового, пов'язаний із його арештом у Чехословаччині, передачею радянським органам безпеки та багаторічним перебуванням у радянських виправно-трудових таборах. Автор детально проаналізував обставини кримінального переслідування діяча, особливості судового процесу та механізми функціонування радянської репресивної системи. На широкій джерельній основі відтворено умови перебування В. Горбового в місцях позбавлення волі та його боротьбу за перегляд незаконного вироку. Переконливо показано незмінність його політичних

переконань і послідовне несприйняття співпраці з радянською владою. Окрему увагу приділено життю після звільнення, перебуванню під наглядом спецслужб, спробам відновлення контактів із родиною та українською діаспорою. Розділ логічно завершує дослідження, демонструючи життєву стійкість В. Горбового та його місце в історії українського визвольного руху ХХ ст.

Зміст дисертації свідчить про виконання поставлених завдань і досягнення визначеної мети. Висновки є логічними, узагальнюють результати проведеного дослідження та мають належне наукове підґрунтя.

Загалом дисертація Святослава Миколайовича Ніколаєва «Громадсько-політична діяльність Володимира Горбового (1899–1984)» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методологічному рівні, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, а її автор заслуговує на присудження відповідного ступеня.

8. Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи наукові результати дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, проте можуть бути враховані автором у подальших наукових студіях.

1. У роботі недостатньо повно висвітлено участь Володимира Горбового в Українській Галицькій Армії та його діяльність у львівських структурах Української Військової Організації на початку 1920-х рр. Автор окреслив цей період переважно в загальних рисах, тоді як ширше залучення документальних матеріалів дало б можливість глибше реконструювати участь В. Горбового у боротьбі за українську державність 1918–1920 рр., показати процес формування його політичних переконань та розкрити початки підпільної діяльності в УВО.

2. Джерельна база дослідження є загалом репрезентативною, однак, на нашу думку, автор недостатньо використав документи Державного архіву Івано-Франківської області. Особливо це стосується судових матеріалів міжвоєнного періоду, які могли б суттєво доповнити характеристику професійної діяльності В. Горбового як адвоката.

3. У дисертації згадано участь Володимира Горбового в діяльності Товариства «Просвіта» наприкінці 1920-х рр. (с. 116), проте цей напрям його громадської активності залишився розкритим лише фрагментарно. Більш повне опрацювання звітної документації Долинської філії і читалень товариства «Просвіта» за 1930-ті рр., що зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, дозволило б ширше висвітлити місце діяча в українському громадському житті міжвоєнної доби.

4. Аналізуючи окремі події та процеси, автор подекуди значну увагу приділяє загальному суспільно-політичному тлу, зокрема діяльності українських студентських і молодіжних організацій у Чехословаччині (с. 106–112) чи передумовам розколу ОУН у 1940 р. (с. 141–145). Водночас участь самого В. Горбового в цих процесах нерідко висвітлюється стисло. Внаслідок

цього окремі фрагменти роботи набувають рис загальноісторичного огляду, тоді як біографічний аспект дослідження відходить на другий план.

5. На с. 177 дисертації автор зазначає, що В. Горбовий був залучений до формування угоди між командуванням Української Повстанської Армії та польської Армії Крайової у 1944 р. Відзначимо, що текст цієї угоди дійшов до нашого часу і був оприлюднений, зокрема, в монографії І. Ільюшина “Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни: на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні”. Вважаємо, що текст документу доцільно було б розмістити у додатках до дисертації.

6. У деяких розділах дисертації спостерігається схильність до надмірного цитування джерел, зокрема опублікованих листів В. Горбового.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Наукові результати та основні положення дисертації достатньо повно викладено у 7 одноосібних публікаціях, серед яких 4 статті у фахових виданнях України (категорія Б) і 3 апробаційні публікації.

10. Висновок

Дисертація Святослава Миколайовича Ніколаєва «Громадсько-політична діяльність Володимира Горбового (1899–1984)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Святослав Миколайович Ніколаєв заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент:

професор, доктор історичних наук,
декан факультету туризму
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Володимир ВЕЛИКОЧИЙ

